

VÄINÖ AIROLA

KEKSIJÄN

VOITTO:

ROMAANI

Väinö Airola

Keksijän voitto: Romaani

«Public Domain»

Airola V.

Keksijän voitto: Romaani / V. Airola — «Public Domain»,

© Airola V.

© Public Domain

Содержание

I OSA	5
I	5
II	7
III	10
IV	13
V	15
VI	17
VII	20
VIII	22
IX	23
X	27
XI	29
Конец ознакомительного фрагмента.	30

Keksijän voitto: Romaani

I OSA

I

»Ei tämä tehtaalle ole, tämä on insinööri Penttilälle», selitti sähkösanomaa tuova asemamies, ottamatta päästään sortovallan aikuista virkalakkiaan, jota ammattipiireissä kutsuttiin »kastrulliksi».

»Kenelle Penttilälle?» tiedusti sähkösanomaa ottamaan mennyt A. – B. Peurakoski O. – Y: n 14-vuotias kielevä juoksupoika Anton, vilkaisten syrjäsilmillä, voisiko tehdä jonkin koiranjuonen selin istuvalle konekirjoittajattarelle.

Virassaan harmaantunut kassanhoitaja Holm, kuultuaan sähkösanoman saajan nimen, ilmoitti asemavirkailijain hutiloineen, sillä ketään sen nimistä insinööriä ei tehtaalla ollut.

»Ehkä se on 'varaston Penttilälle'», arveli juoksupoika, mutta sai Holmilta sellaisen silmäyksen, että hänen ketterä kielensä unohtui hampaitten ulkopuolelle. Olisihan ennenkuulumatonta, että varastossa työskentelevä mies, Aapeli Penttilä, saisi sähkösanoman ja että häntä sitäpaitsi sanottaisiin insinööriksi.

Totta oli, että Holm ei lainkaan ymmärtänyt, mikä Penttilä oikeastaan on miehiään. Hänen mieleensä muistui eräs tapaus. Penttilä oli hiljan otettu sähkötarvevarastoon hoitajaksi. Ollessaan ensimmäistä kertaa antamassa konttorissa »ylös» varastoon tilattavia loppuneita tavaroita oli hän kirjain kirjaimelta luetellut erilaiset saksalaiset sähkötarpeitten nimet, mutta konttoristin kysymykseen, taitaako hän saksaa, vastannut puolittain kieltävästi. Tehtaan sähköinsinöörikin tuntui luottavan uuteen varastonhoitajaan – nytkin keskustelivat piirustuskonttorissa. Olkoon kuka on! Kassanhoitaja kääntyi työhönsä, jättäen juoksupojan ja asemamiehen tehtäväksi kysymyksen ratkaisun.

Päätettiin kysyä Penttilältä itseltään.

Kiirehtimättä, harvoin, painavin askelin tuli kutsuttu poikki suuren konttorin lattian. Otti sähkösanoman, tiedusti: »Maksaako tämä mitä?»

Asemamiehen ilmoitettua tuontipalkaksi markan antoi Penttilä sähkösanoman avaamattomana takaisin, aivan tyyneästi ilmoittaen, ettei hänellä ole rahaa sen lunastamiseen.

Juoksupojan mielenkiinto oli herännyt. Olisi suuri pettymys, ellei hän saisi tietää, mitä sähkösanoma sisältää. Estääkseen sellaisen tapahtumasta tarjosi hän tarvittavan summan lainaksi. Penttilä vilkaisi poikaan. Kirkkaassa pojankatseessa ei ollut vilppiä, uteliaisuutta kyllä – mahdollisesti tiedonhalua; mene ja tiedä tuollaiset pojanvekarat! Hän hymähti tutkimuksensa tulokselle. Otti sähkösanoman, kuittasi ja sitten vasta luki.

Paperin kirjoitukselle varattu tila oli kirjoitettu aivan täyteen, joten se muistutti pikemmin lyhyttä kirjettä kuin sähkösanomaa. Penttilä luki kasvojen ilmettä muuttamatta, taittoi paperin kokoon ja pisti takkinsa ulkotaskuun.

Juoksupojan pettymys oli huomattava. Menikö uhraus hukkaan? Eikö hän saisi tietää sisältöä? Penttilä huomasi pojan pettymyksen. Ei hän kuitenkaan edes kiittänyt. Virkkoi vain, että et tainnut huonoon yritykseen rahojasi sijoittaa.

Yhtä kiirehtimättömät olivat Penttilän askeleet kuin hänen tullessaankin, kun hän nyt kääntyi mennäkseen tehtaan isännöitsijän yksityiskonttoriin.

Sama oli tahti vielä hänen palatessaankin sieltä. Pieni lappu kädessään meni hän kassanhoitajan pulpetin ääreen, ilmoitti haluavansa nostaa palkkansa ja antoi lapun, jossa oli isännöitsijän suostumus siihen.

Juoksupoika sai takaisin antamansa lainan, ja hiljaisen hyvästin sanoi Penttilä lähtiessään konttorista.

II

Sähkölennätinlangat näyttivät nousevan ja laskevan, kun matkustaja katseli vaununakkunasta junan kolisten kulkiessa halki syyskesäisten maisemien.

Nurkkaan nojautuneena kyhjötti Aapeli Penttilä kovalla penkillä matkustajia täynnä olevassa vaunussa. Saatuaan sähkösanoman kello 2 päivällä oli hänellä matkasuunnitelma heti valmis. Juna lähti 2.45. Siihen mennessä ennätti hän pistää matkalaukkuunsa kaikki puhtaana olevat liinavaatteet, ilmoittaa pesijälle, että pyykillä ei ole kiirettä, maksaa vuokransa emännälleen ja rientää asemalle.

Vasta junassa oli aikaa tarkemmin miettiä matkaa ja sen toiveita. Sähkösanoma oli ulkoasiainministeriöstä. Ministeri pyysi ensi tilassa tavata persoonallisesti Penttilää.

Miksi? Siitä ei hänellä ollut tietoa. Tosin hän aavisteli kutsun olevan yhteydessä hänen omistamansa kuivan sähköakkumulaattorin patentin kanssa. Hän ei tiennyt mitään muuta, millä olisi herättänyt suurien herrojen huomiota. Sitäpaitsi oli hän jo miltei vuoden koettanut saada sekä oppineita että rahamiehiä tajuamaan keksintönsä tärkeyden, mutta tuloksetta.

Patentti myönnettiin heti. Senhän saa mille vain, vaikka jollekin uudelle nenänniistotavalle, kunhan vain kustantaa tarpeellisen määrän protokollia ja patenttikirjan karttamerkit. Aivan eri asia on saada patentti käytäntöön ja rahoitetuksi.

Penttiläkin oli keksinyt kuivan sähköakkumulaattorin ja hakenut sille patentin yhdessätoista Europan maassa ja Pohjois-Amerikan Yhdysvalloissa. Kokeilut ja patenttipaperit olivat vieneet hänen pienen pääomansa, isänsä perinnön. Yritettyään turhaan saada suomalaisia rahamiehiä innostumaan tehtaan perustamiseen oli hänen pakko, hengen pitimiksi, ruveta sähkövaraston hoitajaksi.

Ja kun hän on ollut paikassaan tuskin kolmea viikkoa, kutsui ministerin sähkösanoma nyt hänet, mahdollisesti julkisuuteen. Kenties hallitus oli huomannut keksinnön tärkeyden ja asettaa muutamia miljoonia sen saattamiseksi hyödyttämään yhteiskuntaa. Mikä onni maalle! Hallitus pystyttää itselleen tällä teollaan katoamattoman muistomerkin.

Suomen kosket, joita ei voida läheskään täydellisesti käyttää teollisuuden palvelukseen, niitten suuren veden ylä- ja alarajan vaihtelun tähden, voidaan silloin käyttää täydelleen. Kevättulva menee nyt miltei käyttämättömänä hukkaan. Olisi arvaamaton kansantaloudellinen säästö, jos nuo suuret, hukkaan menevät voimat saataisiin ihmisen palvelukseen.

Penttilän kuiva akkumulaattori sen tekee. Kevättulvat voidaan laskea turpiinin läpi, muuttaa voimaksi ja panna talteen, tarvetta odottamaan. —

Suuret olivat keksijän toiveet hänen huomattessaan teoriansa menestyvän käytännössä. Mieli ihan pyrki painumaan omien maanmiesten välinpitämättömyydestä.

Penttilä kävi ajatuksissaan läpi koko pettymyksiensä sarjan. Ennakkoluulot olivat olleet vähällä murskata hänen toiveensa. »Natsaretista ei tule mitään hyvää», uskoivat hänen maanmiehensä. Ylipääsemätön muuri esti nimetöntä miestä pääsemästä kuuluville. Hän ei osannut tehdä itsestään reklaamia! Pettymys seurasi pettymystä.

Rahamiehet eivät olleet tavattavissa tai olivat kiinnittäneet rahansa muihin yrityksiin, eivätkä nyt voineet auttaa, niin mielellään kuin olisivatkin tukeneet kotimaista yrittelijää. — Nuo samat sanat oli Penttilä kuullut niin useasti, että osasi ne ulkoa. He eivät yksinkertaisesti halunneet — . Pankeissa vaadittiin vakuuksia. Suunnitelma, patentti, niin no. Miksikäs eivät ne ole hyvinkin arvokkaita, mutta ei pankki ilman vakuutta voi — . Olisi kyllä sopiva aika teollisuudelle edullisen kurssin aikana aloittaa, jos tullaan toimeen kotimaisilla koneilla ja raaka-aineilla, mutta — .

Semmoista oli ollut kaikkialla. Oppineet sanoivat kuivan akkumulaattorin teorian olevan mahdottoman käytännössä, ja sillä hyvä. Eivät vaivautuneet ottamaan selvää, vaikka Penttilä pyytämällä pyysi — vaivahan olisi kuitenkin turha — , ja siihen sai pyytäjä tyytyä.

Olisiko tämäkin matka ehkä yksi rengas lisää pettymyksiensä ketjuun? Kenties.

Kuitenkin sähkötti Penttilä Toijalasta saapuvansa Helsinkiin kello 7.21 iltapäivällä ja olevansa herra ministerin käytettävissä, sekä ilmoitti asettuvansa asumaan erääseen pääkaupungin tunnetuimmista hotelleista.

Raskaasti puhkuen veturi pysähtyi Helsingin asemalle. Pujotellen matkustajien, kantajien ja odottajien joukossa pääsi Penttilä matkalaukkuineen puikahtamaan portista asemahalliin, ja oikealle kääntyen hän lähti jalan ilmoittamaansa hotelliin. Hiukan nyrpeästi vilkaisi ovenvartija vaatimatonta matkustajaa, joka tiedusteli vapaata, halvempaa huonetta. Ilmoittaessaan nimeään kysäisi Penttilä, onko hänelle tullut kirjettä tai puhelinkyselyä. Ilmoitettiin jonkun herran odottavan.

Eteishallissa seisoskeleva herrasmies tulikin kohti ja kysyi, onko hän herra Penttilä ja voisiko hän mitenkään todentaa henkilöllisyytensä. Penttilä näytti saamansa sähkösanoman osoitteen. Vieras nyökkäsi hyväksyvästi ja ojensi kirjeen, jossa ministeri ilmoitti odottavansa heti puheilleen.

Ilkeästi nytkähtelivät ajurin rattaat ajettaessa poikki Erottajan matkalla ministerin yksityisasuntoon.

Herra ministerin vastaanottohuone oli upea. Siellä oli jyrkät nahkaiset huonekalut ja marmoriveistoksia. Ministeri istui pöytänsä ääressä. Hän oli pitkä, laiha mies, rasittuneen näköinen. Turhitta kohteliaisuuksitta hän kysyi, haluaako Penttilä myydä omistamansa patentin. Ostaja olisi amerikkalainen.

Kysymys oli liian äkkiä tehty, jotta Penttilä olisi ollut valmis siihen vastaamaan. Hänen mielestään oli pyhyden loukkausta myydä ulkomaalaiselle kuiva akkumulaattori, jolle hän oli antanut nimen »Suomi».

Mutta! Jokin ajatus näkyi virinnee hänen aivoissaan. Vastaamatta ministerin kysymykseen teki Penttilä vastakysymyksen: »Miksi suomalainen mies ehdottaa sellaisen patentin myyntiä amerikkalaiselle?»

Ministeri selitti kantaansa. Hän puhui pitkälti ja kauniisti. – Maamme on sortua taloudelliseen ahdinkoon. Kuluttajaluokka ei voi kauaa ostaa huikeisiin hintoihin nousseita kulutustarpeita. Epäedullisen kurssin johdosta ei voida tuoda ulkomaisia teollisuustuotteita, jolloin omat tehtaat joutuvat monopooliasemaan ja käyttävät sitä häpeämättömästi hyväkseen. Valtio ei voi suorittaa ulkomaisten lainojensa korkoja ja kuoletuksia rahamme halpuuden tähden – . Olisi suorastaan isänmaan pelastus, jos joku kotimainen henkilö voisi hankkia lainan valtiolle tai edes tuoda maahan vierasta arvokasta rahaa. – Jos voisitte patentillanne saada vaikkapa vähemmänkin, niin olisi suuri palvelus, jos antaisitte rahat runsasta korkoa vastaan lainaksi valtiolle tai möisitte ne Suomen Pankille kohtuullisesta kurssista.

Penttilä mietti hetkisen. »Paljonko valtio tarvitsee?» kysyi hän silmää räpäyttämättä, aivan kuin voisi liivinsä taskusta pudistaa muutamia miljoonia kultadollareita.

»Summan määrääminen on valtiovarainministeriön asia», sanoi valtion edustaja hiukan hymyillen, »mutta haluan tietää, suostutteko myymään patentin.»

Penttilä ymmärsi, ettei ministerillä ollut aavistusta siitä, mitä merkitsee kuivan akkumulaattorin keksiminen. »Suostun myymään», ilmoitti hän, kuten tuntui, hiukan kuivalla äänellä.

Ministeri meni eteishallissa olevaan puhelimeen, keskusteli johonkin ja hetken päästä palatessaan ilmoitti, että valtiovarainministeri odottaa heitä molempia valtioneuvoston talolla.

Valtiovarainministeri, pitkä, ryhdikäs, noin 40-vuotias, hiukan lihavuuteen taipuva herra, seisoi keskellä lattiaa, kun ovelle koputettiin. Amerikasta saapunut sähkösanoma oli juuri ilmoittanut lainansaantineuvottelujen katkenneen, joten tilanne näytti aivan toivottomalta. Ulkomaan rahan kurssi oli hirveä. Ruotsin kruunut maksoivat 16: – , punta 300: – , frangi 8:50, dollari 80: – , ja Saksankin kurssi oli jo 2: – .

Silloin astuivat sisään ulkoministeri ja Penttilä. Ministeri selitti asian muutamain sanoin. Amerikanlähetystöltämme oli tiedusteltu, voisiko se hankkia erään patentin omistajan, joka oli suomalainen, suostumuksen tuon patentin myymiseen, sillä eräs amerikkalainen rahamies olisi halukas ostamaan sen. Hinnasta y.m. seikoista oltaisiin halukkaat saapumaan sopimaan Englantiin.

Penttilä omisti kyseellisen patentin ja suostui sen myymään.

Rahaministeri vilkaisi Penttilää pikemmin kiukkuisesti kuin hyväntahtoisesti ja tiedusteli, paljonko patentista aiotaan vaatia.

Penttilä ei maininnut summaa, mutta lupasi myydä Suomen valtiolle tai Suomen Pankille saamansa dollarit tai sen määrän, mitä mainitut laitokset haluavat ostaa, puoleen nykyisestä kurssista.

Rahaministeri kutsui sisään erään vielä saapuvilla olleen virkamiehen ja saneli tälle sitoumuksen, jolla Suomen valtio sitoutui ostamaan kaikki ne Yhdysvaltain dollarit, mitä herra A. Penttilä saa myydessään erään »Suomi» – sähköakkumulaattoripatentin, kurssiin 40: – , ja jolla herra Penttilä sitoutui lainaamaan Suomen valtiolle 9/10 täten saamistaan rahoista 6 1/2 % vuotuisella korolla ja 10 vuoden kuoletusajalla.

Penttilänkin kirjoitettua sitoumuksen alle kätteli ministeri häntä, toivotti suurta hintaa ja sanoi myynnin olevan palveluksen isänmaalle.

Vielä sovittiin Penttilän matkan yksityiskohdista. Hän matkustaisi diplomaattipassilla, heti huomissa Turusta lähtevässä laivassa. Rahaa matkaa varten lähetetään Turkuun ja valtion puolesta sovitaan sähköteitse kohtaamisesta Lontoossa.

III

Onnahdellen pyörähteli höyrylaiva Virgon propelli. Perä oli jo irti laiturista, mutta keulasta oli vielä vankka köysi maalle kiinnikkeeseen. Huudettiin viimeisiä hyvästejä. Heilutettiin sekä maalta että laivasta.

Aapeli Penttilä seisoi yksin laivan kannella nojaten reunasuojukseen. Tahtomattaan joutui hän tilille itsensä kanssa – nyt, jolloin hänen kauan toivomansa aika näytti koittavan.

Ryhtyessään kokeilemaan sähköakkumulaattorilla ja tuhlattuaan isältään saamansa perinnön kokeisiin ei hän hetkeäkään ajatellut voitavan näihin kokeisiin liittää isänmaan onnea. Hänen ajatuksensa oli ainoastaan täyttää kansalaisvelvollisuutensa tekemällä työtä.

Hämäläisen talonpojan poikana oli häneen imeytynyt lähtemättömästi velvollisuudentunto. Työn teko oli hänellä veressä. Isänsä ja vaarinsa hän muisti. Kyrmyniskaisia, lujakouraisia miehiä he olivat. Eteenpäin olivat pyrkineet työllään. Jokaisen kelpaavan kolkan Penttilän tilasta oli isä ottanut viljelykselle. Uudet viljelystavat hän otti myöskin käytäntöön. Paikkakunnan ensimmäinen niittokone raksutti Penttilän pellolla. Osuustoiminnallisia liikkeitä ei silloin vielä tunnettu, mutta yhtiömeijeri perustettiin. Hyvin meni sekin niin kauan kuin Penttilä oli ohjissa.

Niihin aikoihin herposi vasara vanhan lääninsepän kädestä. N.s. Vanha-seppä lakkasi käymästä joulun alla palkoillaan. Nuorista miehistä ei ollut sepäksi rupeajaa. Penttilän Antti-isäntä, Aapelin isä, osti sepän työaseet, paja oli kyläkunnan. Epätasainen oli alussa taonnan tahti. Pian kuitenkin alkoi vasara napahdella säännölliset kolaukset, ensin alasimeen ja sitten hehkuvaan rautaan. Naapureita Antti-isännän uusi ala hiukan huvitti. Arveltiin isäntämiehelle sopimattomaksi ruveta sepän ammattiin. Puheet kuitenkin loppuivat lyhyeen, sillä Antti osoittautui mainioksi sepäksi. Yksi ja toinen alkoi tuoda sahranpuun raudoitettavaksi tai auran terän teroitettavaksi. Rattaanpyöriäkin Antti Penttilä pani rautaan. Kyläkunta oli hyvin tyytyväinen, kun sai uuden sepän eikä tarvinnut maksaa lääninsepälle sántiä.

Mutta Antti Penttilä tähtäsi kauemmaksi.

Penttilän talon alitse juoksi pieni joki. Siinä oli kaiken vuotta vettä ja ihan talon kohdalla koskikin, mutta vähänhän siitä voimaa saa, ellei patoa ja säästä hiukan tarpeen varalta vettä.

Eräänä syystalvena alkoi kylällä kulkea kumma huhu. Kerrottiin, että Penttilän isoon saunaan ei päästy kylpemään, vaikka savua näkyi tulevan savupiipusta joka päivä. Huhu kertoi, että isäntä siellä rakentelee. On hävittänyt parvenkin. Pyöriä ja vehkeitä siellä kuuluu olevan.

Huhu osoittautuikin todeksi. Viimeisellä rekikelillä vetivät Penttilän miehet hirssiä koskenniskaan. Kesällä rakennettiin pato, ja »uutiset» voitiin jauhatta omassa myllyssä, jota rakennettaessa ei käytetty »vapriikin työtä» yhtään. Naulatkin taottiin kaikki kotona.

Aapeli oli kolmas ja viimeinen veljessarjassa. Tytär oli nuorin. Isä oli leikkiä laskien sanonut toivoneensa täysiä nurkkamiehiä. Tytär rikkoi toiveet. Aapeli nuorimpana poikana joutui isänsä silmäteräksi. Aina kun isä oli pajassa, oli Aapeli palkeita painamassa. Vaikkakin riippuen palkeen varressa oli hän isälleen painona pikemmin kuin apuna.

Pojalla tuntui olevan päätä, ja siksi pantiin hänet kouluun. Muutamia vuosia meni kaikki hyvin. Kerran joululomalla Aapelin tultua kotiin huomattiin, että hän oli kovasti laihtunut.

»Eikö sillä pojalla ole ollut ruokaa, vai mitä se on näivettynyt?» kysyi isä puolittain leikillä.

Keväällä toi Aapeli hyvän todistuksen, kuten ennenkin, mutta selitti isälleen lopettavansa koulunkäynnin.

Siitä tuli pitkä ja tuskallinen kesä. Isä kerran alettuaan tahtoi ajaa tahtonsa läpi. Pojasta piti tulla lukumies. Pojassa oli isän verta. Eikä siinä turhaan suuta soitettu.

Tätä sanatonta taistelua kesti syksyyn asti. Määrätessään töitä miehille ja vanhemmille veljeksille jätti isä Aapelin aina syrjään. Työmaalle jos meni, oli siellä työt niin järjestetty, että 16-vuotias Aapeli ei voinut tehdä mitään hyödyllistä.

Toisaalta ilmestyi Aapelille työmaa. Vanhan myllyn voimalaitteet olivat rapistuneet eivätkä tyydyttäneet isäntää. Koski pantiin uuteen kuntoon. Patoa korotettiin ja varmennettiin. Hankittiin tehtaantekoinen vesiturpiini ja pantiin parhaillaan paikoilleen sähkökoneita valon antamiseksi sekä Penttilään että koko kylälle. Myllyltä löysi Aapeli itselleen työmaan. Monttööri oli huomannut Aapelin oppivaiseksi ja palkattomaksi työmieheksi. Kernaasti neuvoi hän kaikki käytännölliset työt, jotka itse taisi. Pian olikin Aapeli, nuoruudestaan huolimatta, kätevä sähkötyömies.

Ne päivät, jolloin insinööri kävi työtä tarkastamassa, olivat Aapelille juhlapäiviä. Hän kuunteli korvat auki insinöörin puhuessa ja kyseli aina heti, kun toinen oli lakannut puhumasta. Insinööri, keski-ikäinen mies, ymmärsi nuorta maalaispoikaa. Neuvoi sen, mitä luuli pojan ymmärtävän, ja vain silloin tällöin puhui sähköopin syvemmistä kysymyksistä y.m., joista Aapeli ei mitään ymmärtänyt – mutta tuli tietämään tietojensa puutteen ja heräsi tiedonhaluun.

Syyskuussa, kauranleikkuu-aikana, tapahtui lopullinen selvittely isän ja pojan välillä. Sähkölaitos oli valmis. Aapeli ymmärsi, että olot eivät voi kauaa täten jatkua. Hänellä ei ole paikkaa eikä työtä kotona. Vähäinen koulunkäynti oli katkonut häntä maahan yhdistävät hienot juuret kiinnittämättä häntä kuitenkaan muualle. Isä ei ymmärtänyt poikaa, joka ei halunnut lukea. Hän ei tiennyt, että pojalla on palava tiedonhalu, mutta poika ei jaksanut sulautua kaupunkilaiselämään. – Hän ei menesty toveripiirissä, joka on lähtenyt erilaisista oloista kuin hän. Kaupunkilaispojat, herramaisemmissa pukineissaan, pilkkaavat häntä. Ujo hämäläispoika voi sietää selkäsaunan, mutta ei pilkkaa.

Kauan puhuivat isä ja poika porstuan peräkammarissa. Isä puhui kuin järkevälle miehelle ja antoi elämänohjeita parhaan kykynsä mukaan.

Seuraavana aamuna tapahtui lähtö. Isäntä itse lähti kyytiin. Mihin Aapeli lähtee, sitä ei ilmoitettu kenellekään, ei edes vanhemmille veljille. Jokainen hoitakoon omat asiansa.

Hyvästijättö äidille oli tuskallisinta, mitä Aapeli elämässään muistaa. Äiti! Tuo miehensä rinnalla seisova, kaikki uhraava ja aina auttava, milloinkaan hellempiä tunteitaan osoittava vaimo, hän itki silloin, kun Aapeli lähti. Miten tuskallisesti Aapelin rintaa kouristi! Hän otti äitiään kaulasta kiinni, ja sitä hän ei muistanut pitkään aikaan tehneensä.

»Muista pysyä kunniallisena», oli äidin viimeinen neuvo.

»Älkää itkekö, äiti», sai Aapeli sanotuksi, »kyllä minusta mies tulee.»

Niin! Äiti muistui Aapeli Penttilän mieleen hänen seistessään siinä yksin laivan kannella. Isäänsä ei hän sen jälkeen hengissä tavannut. Viisi vuotta kuljeksi poika paikasta toiseen, koti- ja ulkomailla. Isä lähetti rahoja aina, kun vain osoitteen tiesi. Aapeli kirjoitteli pitkiä kirjeitä töistään ja harrastuksistaan, saavutuksistaan ja pettymyksistään. Viiden vuoden perästä hän matkusti isänsä hautajaisiin. Ukko oli tullut yhä harvapuheisemmaksi Aapelin lähdettyä. Hän oli luovuttanut tilan vanhimmalle pojalleen, ostanut naapuritalon toiselle pojalleen ja itse asettunut vaariksi. Tytär oli joutunut naimisiin. Pian olivat hiukset vaalenneet, ukon talolta luovuttua. Kerran myllypatoa jäädästytiessään oli ukko kylmettynyt, ja keuhkokuume oli äkkiä vienyt uutteran miehen.

Äitiään kaipasi Aapeli. Poikansa lapsille tuhlassi muori nyt kaiken säästöönjääneen rakkauden, jota ei työn touhussa ollut ennättänyt omille lapsilleen jakaa niin paljon kuin olisi halunnut. Aina tilaisuuden tullen oli Aapeli käynyt tervehtimässä äitiään näinä yhdeksänä vuotena isän kuoleman jälkeen. Nyt lähtiessä ei ollut aikaa.

Äkkiä repäisi Penttilä lehden muistikirjastaan, kirjoitti muutamia sanoja, pisti setelin sisään, kiersi palloksi ja heitti rannalle.

Aina paikalla oleva katupoika nappasi pallon. Penttilä huusi kädet torvena: »Vie sähkösanomakonttoriin!» Hän ei koskaan saanut tietää, veikö poika.

Aamun sarastaessa alkoivat Ruotsin rannat näkyä. Vehreitä saaria, valkeita kesähuiloita, lippuja – siinä vaikutelmat, jotka Penttilä sai vanhasta emämaasta laivan kulkiessa Tukholman kapeata väylää.

Omituisen vaikutuksen tekee kuninkaanlinna tasavallasta tulevaan matkustajaan. Huomaa heti, että on tultu toisiin oloihin.

Penttilällä ei ollut aikaa tutkia Tukholman nähtävyyksiä. Kun hän pääsi tullista, lähti juna Göteborgiin 40 minuutin päästä. Läpi kaupungin ajettuaan näki hän Kustaa II Aadolfin muistopatsaan. Tämän herran hän tunsikin siten kuin Topelius on sen esittänyt.

Kolisten lähti juna pieneltä, altaalta ja ränsistyneen näköiseltä pääasemalta. Eihän sitä ensinkään voinut verrata Saarisen luomaan Helsingin asemarakennukseen, joka onkin kenties liian komea.

Juna saapui Göteborgiin iltamyöhällä. Saatuaan hotellista tietää, että vuorolaiva Hulliin lähtee myöhästyneenä, vasta huomenna iltapäivällä, päätti Penttilä nukkua pitkään ja lujasti. Hänen onnensa olikin hyvä unen lahja.

Päivän käytti Penttilä kaupungin katselemiseen. Oli hiukan ikävää kulkea kaupungilla matkalaukku kädessä, mutta kun kaikki piirustukset, selitykset ja suunnitelmat olivat sullotut tähän laukkuun, ei hän uskaltanut hetkeksikään siitä luopua.

Göteborg tekee prameilevan vaikutuksen. Siellä on siistejä, suoria ja leveitä katuja. Ruotsalaiset tuntuvat suuresti ihailevan uskonsankariaan Kustaa II Aadolfia, koska täälläkin on hänen muistopatsaansa.

Insinööri John Ericssonin muistopatsaan edessä Penttilä pysähtyi. Olihan Ericsson yksi maansa suurimpia poikia, vaikkakin joutui suorittamaan elämäntyönsä vieraassa maassa. Uskalsiko Penttilä rinnastaa kohtaloaan tähän suureen työmieheen? Olihan Penttilän matkalaukussa suunnitelmia, jotka odottivat toteutumistaan. Olihan hänkin matkalla vieraaseen maahan. Käymään vaiko jäämään – sen ainoastaan korkein kohtalo määrätköön. Kenties oli liiaksi uskallettua, mutta yhtäläisyyttä heidän kohtalossaan oli.

Vuorolaivalla Göteborg – Hull huomasi Penttilä ensi kerran tullessaan kosketuksiin suuren maailman kanssa. Eri kielet, kansallisuudet, jopa rodutkin olivat sulloutuneet tähän tosin hienoon mutta pieneen, tuskin puolentoista tuhannen registeriton vetoiseen matkustajalaivaan. Toisenkin huomion hän teki: illallispöytä oli katettu kolmin lasein. Hymyn häive kulki yli Penttilän kasvojen, kun hän muisti kotimaataan.

Pohjanmeri, jo kansakoulun maantieteessä myrskyistään mainittu, ei tavoistaan nytkään poikennut. Islannin jäätiköiltä ja jäämeren kolkoista seuduista lähtenyt viuka tuntui luihin ja ytimiin. Aamun valjetessa oli se kehittynyt joltiseksikin tuuleksi, ja ennen iltaa oli myrsky täydessä voimassaan. Matkustajat hävisivät kävelykansilta ja seurusteluhuoneesta yksi toisensa jälkeen mennäkseen yksinäisyyteen, pieneen ummehtunut-ilmaiseen hyttiinsä suremaan merimatkan kovia kohtaloita. Penttiläkään ei säästynyt tästä yhteisestä murhejuhlan vietosta.

Laiva oli myöhästynyt tavallisesta ajastaan, ja siksi oli Suomen konsulaatista ennätetty lähettää Hulliin vastaanottaja Penttilälle. He tapasivat toisensa tullihuoneen edustalla. Penttilän tuntomerkit olivat ilmoitetut Suomen Lontoon-lähetystöön.

Pikajuna Hull – Lontoo kulki aivan eri nopeudella kuin Suomen ja Ruotsin junat. Vaunutkin suljettuine osastoineen herättivät pohjoismaalaisessa kummastelua. Ravintolavaunu seurasi junaa, joten minkäänlaisia pysähdyksiä ei tarvittu, ainoastaan veden otto koneeseen vaati minuuttinsa.

Lontoo! Syksyinen yö Suomessa on valoisaa verrattuna Lontoon sumuun. Olihan Penttiläkin kuullut Englannin sumusta, mutta näin pimeäksi ei hän sitä olisi uskonut.

IV

Suomen Englannin-lähetystö ei ole sellainen palatsi, joksi maallikko kaikkia diplomatiaan ja lähetystöön vivahtavia rakennuksia kuvittelee. Oma talo tosin, mutta varsin vaatimaton.

Lähettiläs otti Penttilän vastaan heti ja ilmoitti Amerikasta tulevien neuvottelijain saapuvan huomenna. Tulkkina tulisi toimimaan samainen virkamies herra Johansson, joka oli jo Hullissa Penttilää vastassa.

Tällöin huomasi Penttilä kauhukseen englanninkielen-taitamattomuutensa. Olihan hän lukenut kaiken saatavissa olevan englanninkielisen, hänen alaansa koskevan kirjallisuuden. Suuren ahkeruuden ja sanakirjan avulla oli hän saanut siitä selvän. Oli aivan eri asia kuulla englantia. Tilatessaan ruokaa tai muuta hotellihenkilökunnalta oli hänen pakko kirjoittaa tilauksensa, sillä ääntämisestä ei tullut yhteisymmärrystä kummaltakaan puolen.

Keskiviikoksi elokuun 23 p: ksi klo 11 ap. oli määrätty kohtaamishetki Suomen lähetystössä Amerikasta tulleitten ostajien ja suomalaisen myyjän välillä. Amerikkalaisia oli kaksi reipasta, lihavahkoa, konttoritakkiin ja matalaan kaksinkertaiseen kaulukseen puettua miestä. Penttilä oli matkapuvussaan, mukanaan matkalaukkunsa. Esittely, jonka toimitti lähetystön virkamies Johansson, oli lyhyt: Mr Penttilä Suomesta ja mr Smith ja mr Hoover Amerikasta, New Yorkista.

Neuvottelu alkoi. Ostajat ilmoittivat olevansa halukkaat ostamaan herra Penttilän omistaman patentin kuivien sähköakkumulaattorien valmistamiseksi kaikissa niissä yhdessätoista maassa, joissa patentti jo oli haettu, sekä oikeuden hakea patentti jäljelläolevissa maissa. Hintana tarjosivat he 10 miljoonaa dollaria käteisellä, ehdolla, että herra Penttilä lopettaa kokeilunsa kokonaan tällä alalla.

Penttilä oli sanomattomasti hämmästynyt tällaisesta kaupanteosta. Hän oli odottanut myyjän saavan määrätä ehdot – ja sitten ostaja olisi alkanut tinkiä ja kinastella. Kaupanteko tällä tavalla oli hänestä outoa ja uutta. Lähetystövirkamies näytti olevan tyytyväinen, sillä olihan päivänselvää, että Penttilä hyväksyy tarjouksen. Penttilä tiedusteli, milloin herrat arvelevat ensimmäisen patentoidun akkumulaattorin voivan tulla kauppaan. Ostajat mainitsivat valtuuksiensa riittävän ainoastaan kaupantekoon eikä muuhun neuvotteluun.

»Kenen edustajia herrat ovat ja onko takeita siitä, että luottamusta ei käytetä väärin?» rohkeni Penttilä tiedustella. Virkamies ei kääntänyt kysymystä, mutta ostajat näkyivät aavistaneen sen laadun ja esittivät valtakirjansa. Penttilä hätkähti. Valtakirjaa ja maksusitoumusta ei ollut allekirjoittanut mikään toiminimi, vaan kolme yksityistä henkilöä, joista kaksi Penttilä tiesi Amerikan rikkaimpiin miehiin kuuluviksi, mutta samalla tiesi, että nämä herrat ovat Standard Oil Co: n pääjohtajia. Hänessä heräsi epäily.

Minkätähden öljy-yhtiö ostaa hänen patenttinsa? Kuka oli tuo kolmas?

Penttilä hillitsi itsensä. Asiasta täytyy saada varmuus!

Paha omatunto tuli hänelle avuksi. Amerikkalaiset, luullen Penttilän epäilevän maksunsaantia, selittivät sitoumuksen allekirjoittajat suurliikemiehiksi, joitten nimikirjoitusta pidetään puhtaan kullan arvoisena. Tehtaat ja laitokset, joita nämä herrat omistavat, ovat Amerikan suurimpia. Lasketaan joka kolmannen polttomoottorin olevan ensiksi kirjoittaneen valmistetta.

Penttilä oli asiasta selvillä. Tuntematon rahamies oli polttomoottori-, mahdollisesti automobiili-suurtehtailija. Toiset herrat olivat paloöljyn suurtuottajia. Herrat ymmärsivät, että jos Penttilän »Suomi» – patentti pääsee julkisuuteen, niin kukaan ei osta enää polttomoottoreita. Autobiiliit, lentokoneet, traktorit, s.o. kaikki hienommat moottorituotteet vaihtuvat sähkökoneiksi. Samassa suhteessa laskee puhdistetun petroolin, s.o. bentsiinin, kulutus. Öljy-yhtiö oli ansainnut miljardeja paloöljyllä. Nyt se ansaitsi bentsiinillä. – Silloin ilmestyy jostakin pohjoisen napapiirin seudulta mies, joka aikoo horjuttaa tätä valta-asemaa. Amerikkalaiset olivat oppineet europalaisen kertomuksen kullalla kuormitetusta aasista. Eikö tarinaa voisi sovelluttaa tähän? Patentin omistaja on köyhän maan köyhä kansalainen. Tukkikaamme hänen suunsa kullalla! 10 miljoonaa on paljon rahaa

hänelle, mutta amerikkalaiselle on kauppa tuloa tuottava. He turvaavat valta-asemansa 14 vuodeksi, jonka patenttiaika vielä kestää. Patenttipaperit upotetaan kassaholvin syvimpään lokeroon. Sieltä ne eivät tule julkisuuteen muutoin kuin etuja valvomaan. Kymmenen vuoden päästä on koko asia unohtunut. Köyhä suomalainen on siihen mennessä syönyt ja juonut itsensä kuoliaaksi rikkaudessaan. Hänestäkään ei ole silloin enää harmia...

Tämä kaikki selvisi Penttilälle kokonaan. Olihan tämänlaisia tapauksia useita. Muudan ruotsalainen toiminimi osti erään puhelinkone-keksinnön, joka ei koskaan tullut käytäntöön. Saksalainen sähkölampputehtailija hautasi kultavuoren alle hiilettömän kaarilampun. Samanlaisia tapauksia voisi luetella Englannista ja Amerikastakin.

Tästä keksinnöstä tulisi siis yksi käyttämätön entisten lisäksi.

Siihen Penttilä ei suostunut. Ainoastaan työtä tehden oli hän suorittanut keksintönsä. Lukemattomat olivat olleet epäonnistuneet kokeet, harvat onnistuneet. Hautaisiko hän työnsä kultaan? Ei koskaan!

Penttilä saneli ehtonsa. Ja hän saneli ne tahallaan mahdottomiksi päästäkseen eroon kokonaan näistä inhoittavista keinottelijoista. Ajatus, että tuolla tavoin haudattaisiin työtä, nostatti Penttilän henkisen suuttumuksen.

Summa, jonka Penttilä määräsi, oli niin suuri, että hän myöhemmin ihmetteli, mistä hänen mieleensä tuli sellainen määrä. Summasta oli maksettava yksi viidesosa kauppaa päätettäessä, toinen viidesosa kolmen kuukauden päästä. Puolet kauppasummasta merkitsee hän keksinnön ostavan yhtiön osakkeisiin ja loppusumma suoritetaan silloin, kun ensimmäiset »Suomi» – akkumulaattorit lasketaan kauppaan. Perustettavan yhtiön pitää aloittaa toimintansa heti ja se saa ainoastaan Amerikan patentin sekä myydä tuotteitaan Amerikkaan ja Australiaan. Koko vanha manner on siltä kielletty markkina-alue.

Amerikkalaiset kumarsivat ja lähtivät.

Suomen lähettiläs, valtuutettu ministeri, saatuaan kuulla neuvottelun tuloksen, antoi varsin diplomaattisella kielellä Penttilän tietää, minkänäköinen aasi on ilman pitkiä korvia ja kuinka monta lajia isänmaanpettureita on. Samalla hän ilmoitti saaneensa hallitukseltaan määräyksen toimittaa kaupan päätökseen hinnalla millä tahansa.

Penttilä yritti tehdä valtiomiehen kumarruksen, selittäen samalla herra ministerin voivan tehdä minkälaisia sopimuksia tahansa, mutta hän itse, Penttilä, aikoi tehdä omansa.

V

Runoilijat mainitsevat ympäröivän luonnon vaikuttavan ihmisen mielialoihin. Väittämättä sen todenperäisyyttä kaikissa tilanteissa täytyy, totuudessa pysyen, mainita, että Englannin ilmat eivät lyöneet laimin sopeutua samaan äänilajiin kuin Aapeli Penttilän mieli seuraavina päivinä. Oliko se kohteliaisuus läheltä napapiiriä tulleele miehelle, vai oliko eteläisempien maiden itsensäilytysvaisto niin suuri, että ilmatkin tahtoivat murtaa vieraan, yritteliään ja itsenäisen miehen? Älkäämme tuomitko, toivokaamme vain, että raskaampia päiviä alkoon vihamiehemmekään tarvitko viettä.

Ilmanalan vaihdoksesta tavallisesti aiheutuva sairauskin tuli aikanaan. Kylmä, kostea ja kolkko hotellihuone ei lainkaan ollut omiaan mielialaa ja sairautta parantamaan.

Viikon päästä oli Penttilä sellaisessa kunnossa, että ainoastaan nopea ilmanalan vaihdos tuntui pelastavan. Lääkäri niin selitti. Penttilä päätti lähteä Amerikkaan, saadakseen mahdollisesti yhtiökumppaneita tai ainakin työtä – työtä elääkseen ja työtä aatteensa toteuttamiseksi. Ehkä rajattomuuksien maa jaksaisi ottaa vastaan työteliään ja sitkeän suomalaisen kaikkine suurine suunnitelmineen.

Tosin hänen täytyi raha-asiainsa tähden lähteä siirtolaisena, s.o. III luokan matkustajana, jolla on suuria vaikeuksia maihinpääsyssä – mutta ehkä nekin voitettaisiin.

Saadakseen passin ja ilmoittaakseen aikomuksestaan Suomen hallitukselle täytyi Penttilän päästä Suomen lähetystöön.

Kuumeesta heikkona hän ajoi lähetystötalolle. Sade oli lakannut, mutta ilma oli miltei sananmukaisesti lyijynraskasta.

Lähetystön vahtimestari tuijotti häntä kuin hauturilta karannutta. Hän ei vaivautunut kysymään syytä.

Lähettiläs otti Penttilän vastaan itse ja sitäpaitsi mitä ystävällisimmin.

»Siinähan te olette, ja me olemme kääntäneet ylösalaisin puolet pienestä maapallostamme etsiessämme teitä», tervehti lähettiläs.

»Lontoossa minä olen ollut», huomautti Penttilä vaatimattomasti.

»Lontoossa, sanotte!» huudahti ministeri. »On helpompi tavata teidät valtamerihöyrylaivasta tai pikajunasta Afrikassa kuin löytää Lontoosta, vaikka asuisitte ihan naapuristossa.»

»Miksi herra ministeri minua on etsinyt? Onko Suomesta tullut joitakin surullisia tietoja?» tiedusteli Penttilä.

»Ei», sanoi ministeri ojentaen erään paperin Penttilälle, »mutta Amerikasta on tullut iloisia.» Penttilä luki:

»Suomen Lähetystö, Lontoo.

Penttilän »Suomi» – patenttia koskevat ehdot periaatteessa hyväksytty.

Neuvottelijat Foss ja Hoover lähtevät Overlandilla. Langaton sähkövastaus neuvottelijoille kohtaamisesta.

Stillwell.»

Sairaus oli heikontanut Penttilän. Tyytyväisenä syvään tuoliin, jossa istui, ei hän yrittänytkaan antaa paperia heti takaisin, ja tuskin se olisi onnistunutkaan. Muutaman sekunnin kuluttua sai hän voimansa takaisin ja oli yhtä tyyni kuin ennenkin.

»Suonette, herra ministeri, meidän tavata toisemme täällä, kuusi tuntia laivan Liverpoolin satamaan tulon jälkeen?» ehdotti Penttilä aivan kuin asia olisi mitä jokapäiväisin.

Ministeri myöntyi.

Penttilä antoi osoitteensa ja poistui kumaraharteisena, kuten oli tullutkin.

Neuvottelu kesti useita päiviä. Amerikan edustajat tuntuivat olevan etevä insinöörejä. Mr Hoover oli sama, joka otti osaa ensimmäiseenkin neuvotteluun, mr Foss oli uusi. Kunnioitus, jolla he kohtelivat Penttilää, oli liikuttava.

Neuvottelujen aikana lähettivät he useita pitkiä sähkösanomia. Kun jostakin tärkeämmästä yksityiskohdasta päästiin yksimieliseksi, he heti ilmoittivat sen päämiehilleen.

Amerikkalaiset vaativat markkinaoikeutta Intiaan. Miksi juuri sinne? Sitä ei Penttilä käsittänyt. Mutta kun hän muisti englantilaisten ja amerikkalaisten kilpailun merien yliherruudesta, kävi hänelle varsin selväksi tämä vaatimus, joka oli kohdistettu Englannin Akilleenkantapäähän, Intiaan.

Amerikkalaiset saivat sähkösanomiinsa useita vastauksia, joitten jälkeen he muuttivat vaatimuksiaan tai hyväksyivät vastaesityksiä.

Lopulta sovittiin seuraavista pääkohdista:

Stillwell & Co Ltd. New Yorkista ostaa »Suomi» – nimisen sähköakkumulaattoripatentin kaikissa Amerikan osissa. Ostaja sitoutuu laskemaan kauppaan patentin mukaisia akkumulaattoreita heti, kun se on mahdollista. Tuotteitaan saa ostaja myydä Amerikassa ja sen saaristoissa, Australiassa ja sen saaristoissa sekä Japanissa. Hinta on se, minkä myyjä on aikaisemmin määrännyt. Myyjä sitoutuu tulemaan ostajan tehtaille Amerikkaan kolmeksi kuukaudeksi johtamaan patentinalaista valmistetta tekevän osaston työtä, ilman eri korvausta, paitsi matkoja ja täyshoitoa. Kumpainkaan sopimuspuoli ei yritä 10 ensimmäisen vuoden aikana houkutella ammattimiehiä toisensa palveluksesta itselleen.

Laiva lähti Liverpoolista 12 tunnin kuluttua sopimuskirjan allekirjoittamisesta.

VI

Penttilä tiesi, että Atlantin suurissa höyrylaivoissa on sellaisia matkalippuja, jotka oikeuttavat n.s. loistohytteihin, mutta hän ei osannut aavistaa, että ne olisivat olleet sellaisia ylellisyyspalatseja.

Pieninkään koneitten jyske ei kuulunut näihin salonkeihin ja asuinhuoneisiin. Kaikki nykyaikaiset vaatimukset olivat otetut huomioon. Jokaisessa pukeutumishuoneessa oli sähköllä lämpiävä käherrysrautojen kuumentajakin. Oma erikoinen palvelija piti huolta tarpeista.

Penttilä aikoi levätä merimatkan vuorokaudet. Se oli erehdys. Amerikkalaiset pyysivät neuvottelua heti ensimmäisenä aamuna. Se kesti iltaan asti. Ruokapöydässäkin neuvoteltiin valmistuskoneista, raaka-aineesta, hinnoista, tehtaan piirustuksista, työtavoista, valmistusmääristä. Kaiken ottivat amerikkalaiset huomioon. Oma konekirjoittajatar kirjoitti miltei aina sähkösanomia, jotka langattomalla lennättimellä lähetettiin Amerikkaan.

Suomessa tapahtui samaan aikaan surullisia asioita. Penttilän kotimaahansa toimittama suuri dollarimäärä oli tullut suuren yleisön tietoon, suuren yleisön, joka käytti tätä tietoa omaksi tappiokseen.

»Hallitus on onnistunut saamaan 100 miljoonan dollarin pitkäaikaisen lainan.» Tällainen oli ensimmäinen uutinen. Ruotsalaiset lehdet sen ensin julkaisivat. Ei päästy tutkimuksillakaan selville, mistä ne olivat tiedot saaneet. Pahoiteltiin vain ja valiteltiin hallitusrakennuksen hataroita seiniä, koska niitten läpi voi kuulla asioita.

Ulkomaan rahan kurssin nopea nousu oli kyennyt kaatamaan yhden pankin. Ja nopea lasku kaatoi kolme. Kukaan ei voinut niiden asioita järjestää. Konkurssit olivatkin loistavia. Koko Suomen liike-elämä natisi liitteissään. Hinnat laskivat pitkin linjaa.

Oli tosin tiedossa, että suomalaisella rahalla keinotellaan, mutta kukaan ei uskonut, että Suomessa olisi niin paljon ulkomaista rahaa. Varsinkin helsinkiläiset pankkiirifirmat, ja niitten etunensä juutalaisten omistamat, omistivat meikäläisiin oloihin verraten suuria summia.

Suomen markka kohosi noin 50 %:lla yhtenä päivänä. Suomen Pankki yritti näin jyrkkää nousua estää, mutta liike-elämä oli jo sotavuodet ollut epäterveellisen keinottelun pohjalla ja hermostuneisuus oli niin suuri, että tätä heikkoa varoitusta ei kuultu eikä ymmärretty. Pankit, pankkiirit, kauppiaat, keinottelijat, yksityiset – kaikki halusivat vain myydä hallussaan olevan ulkomaisen rahan. Suomen Pankin täytyi painaa kurssia.

Tästä kaikesta ei Aapeli Penttilä tiennyt mitään. Hän vain laski, piirusti ja puhui suunnitelmistaan amerikkalaisille ostajilleen, väliin aina lepuuttaen ja oikaisten kieltään. Sillä suomalaisen, ja eritoten hämäläisen, luonnostaan kankea kieli oli taittua, kun sitä yritti vääntää englanninkieleen ja vielä vaikeampaan amerikkalaiseen murteeseen. Jotenkuten tultiin toimeen, käytettiin niin paljon kuin suinkin käsiä, numeroita ja piirustusta. Säästettiin sanoja.

Valtameri jättiläinen piirsi horjumatta vakoaan liikkuvaan elementtiin. Laivalla elettiin ikävän pelossa. Huvitteluun tottuneet ihmiset eivät tahtoneet tavoistaan luopua hetkeksikään.

Kolme loistohyttien matkustajaa eivät ottaneet osaa toisten ilonpitoon. Uteliaat naismatkustajat tiedustelivat kapteenilta syytä siihen. Kapteeni vuorostaan tiedusteli, onko herrojen ikävä vai mikä lieenee syynä, kun eivät ota osaa seuralämään.

»Meillä ei, ikävä kyllä, ole siihen aikaa», vastasi mr Hoover.

Kapteeni tyytyi saamaansa selitykseen.

Laivan langattoman sähkölennättimen virkamiehet tiesivät näistä salaperäisistä matkustajista enemmän. Vanhin heistä mainitsi toimessaan lähettäneensä kaikenlaisia sähkösanomia, rakkaudentunnustuksia, rukkasia ja myönteisiä vastauksia, mutta kokonaisia tehtaan yksityiskohtaisia rakennussuunnitelmia ei hän ennen ollut lähettänyt.

Suomessa menivät asiat yhä hullummin. Markan nousu ulkomaan rahoihin verrattuna alkoi vaikuttaa: tavaranhintojen laskua. Ostohalu lakkasi. Kukaan ei ostanut mitään, odottaen vielä suurempaa laskua.

Romahduksia tuli. Viisi maan suurinta tukkuliikettä lakkautti maksunsa. Osuusliikkeitten tilasta oli liikkeellä mitä hurjimpia historioita.

Neljäntenä päivänä tuon tuhoatuottavan uutisen julkaisusta kumottiin virallisesti huhut ulkomaan lainan saannista. Se tuli liian myöhään. Epätietoisuus kasvoi. Yksi ja toinen tieto tuli julkisuuteen.

Hallitus oli suorittanut Saksalle menevän apukorvauksen dollareissa. Armeijan tarvetilaukset olivat suoritettut – dollareissa. Kansainliiton jäsenmaksu oli suoritettu myöskin dollareissa. Siinä tietoja, joita ei kumottu eikä voitu kumota.

Suomen rahamiehet ja suurpankkien johtajat allekirjoittivat »avoimen kirjeen», jossa kehoitettiin levollisuuteen ja olemaan uskomatta epämääräisistä lähteistä peräisin olevia huhuja. Odotettiin rauhallisempia päiviä – ja erehdyttiin.

Viidennen päivän aamuna saapuu tieto, että rahamme kysyntä New Yorkissa oli kasvanut ja sen arvo noussut, joten viimeinen noteeraus oli 100 mk: 5 dollaria.

Se oli kuin viimeinen naula suomalaisen liike-elämän ruumiskirstuun.

Kymmeniä maamme tehtaita suljettiin. Ilmoitettiin varastojen olevan valmiita tuotteita täynnä. Tukkukauppiaat yrittivät peruutella tilauksiaan. Samaan aikaan he mobilisoivat kaikki konttoristinsa kauppamatkustajiksi. Myyminen oli nyt heidän tunnuslauseensa.

Vähittäiskauppiaat olivat tukalassa asemassa. Toisaalta täytyi heidän pitää kiinni ostajista, olla heille kohteliaita, toisaalta päästä eroon maanvaivana liikkuvista kauppamatkustajista ja olla mitään ostamatta.

Maataloustuotteitten hinnat laskivat alle puolen tuotantokustannuksista. Maataviljelevä väestö oli kenties toivottomimmassa asemassa. Sopimukset työväen kanssa ovat vuoden kestäviä, jotavastoin tuotteitten hinnat jos mitkään ovat päivän noteerauksesta riippuvat. Tämä koskee pääasiassa karjantuotteita eli maataloustuotteiden sitä osaa, josta maamies saa käyttörahansa.

Työttömien luku lisääntyi hirveästi. Sota-aikana suuriin tuloihin tottunut työväki oli heti toivottomassa tilassa.

Sanomalehdistö rajoittui ensimmäisinä päivinä julkaisemaan ainoastaan uutisluontoisia pätkiä taloudellisesta romahduksesta.

Ensimmäinen johtava kirjoitus oli Helsingin Sanomissa. Siinä koetettiin hakea syytä ulkomaisesta keinottelusta. Syyte hallituksen osallisuudesta torjuttiin jyrkästi. Hallituksessa olivat keskustan miehet.

Ruotsalaiset lehdet heti yksimielisesti puhalsivat pasuunaan: »Hallituksen kykenemättömyyden syy.»

Uusi Suomi valtioviisaasti ei sanonut vielä mitään, vaan vaati moratorion julkaisemista ja tuontikieltoa.

Sosialidemokraatti pärrytti isoa rumpua: »Porvarit kenkkuilevat.»

Suomen Työmies, joka vihdoinkin hallituksen toimesta oli kuudeksi kuukaudeksi lakkautettu, katsoi etsikkoaikansa tulleen, julkaisi vastoin lakkauttamiskieltoa punaiselle paperille painetun numeron, kuten edeltäjänsäkin Työmies, ja julisti kehoituksen: »Kaikille, kaikille, kaikille! Porvarien valta luhistuu, vapaa työväki ottakoon tehtaat ja kaikki tuotantolaitokset käsiinsä. Perustettakoon heti työmiesneuvostoja yli maan. Tuomitkaa sortajanne, porvarit! Niitten on kaikki syy. Eläköön kommunismi!»

Aika olikin otollinen. Suuri palo syttyi.

Neuvostoja perustettiin ympäri maata. Ainakin kaksisataa työmiesneuvostoa oli yht'aikaa antamassa määräyksiä, joita kaikkien kansalaisten tuli totella.

Suomi näytti olevan tuomittu.

Mutta Suomi-äidillä on sellainen turva, johon se hädän hetkellä voi turvata. Suomi-äidillä on sen oma poika – talonpoika. Talonpoika taasen nousi ja järjestys palasi. Kahden päivän päästä oli sataviisikymmentätuhatta suojeluskuntalaista aseissa. Verisiä yhteenottoja vältettiin. Ainoastaan Viipurissa täytyi turvautua aseihin. Vanha Torkkelin linna oli vielä kerran vallattava.

Hallituksellekin ilmaantui taasen selkärankaa. Se antoi määräyksen: »Tehtaat ovat heti pantavat käyntiin ja käytettävät toistaiseksi, vähimmässä tapauksessa kaksi viikkoa. Kaksoisraide Riihimäki – Tampere rakennettava. Suunnitellut koskivoima-asemat Oulun ja Vuoksen joissa heti aloitettavat.»

Vuoden 1917 kokemuksista oli opittu. Työt pantiin käyntiin.

Eduskuntaa ei kutsuttu koolle.

Sanomalehdistö rähisi kautta linjan: »Hallitus tekee laittomuuksia.» Mutta hallitus tiesi, että jos tuo kaksisatapäinen jarruttava ja välikysymyksiä tekevä hallitsijakunta kutsutaan koolle, niin siitä ei ole kuin vastusta. Odottakoot helmikuuhun, silloin on heidän aikansa. Nyt tarvitaan työtä, ei suunsoittoa. »Hätä ei lue lakia!» huomautti sotaministeri, entinen kansakoulunopettaja, sanomalehdenhaastattelijalle, ja se oli kaikki, mitä hallituksesta päästettiin julkisuuteen.

Kansan järkevämpi aines hyväksyi hallituksen menettelyn.

Toiset huusivat: »Isänmaan petturit!» Mutta eivät suuret sanat ole milloinkaan suuta halkaisseet.

VII

Mahtavana höyrysi valtamerilaiva Hudson-jokeen. Sen suuruuden tajusi vasta sitten, kun tuli toisia laivoja vastaan tai ajoi sen sivulle. Mitat olivat niin suuret, että niitä ei ilman muuta käsittänyt, vaan täytyi saada vertailukohtia. Kuin sonni lammaskarjassa oli Atlantin jättiläinen toisten satamassa olevien laivojen rinnalla.

Uskomattoman nopea oli matkustajien toimittaminen maihin. Tullikäsittely, jos siitä ollenkaan voidaan puhua, oli varsin ylimalkainen. Onhan se ymmärrettävääkin. Mitäpä sellainen maa tarvitsee ankaraa tullia, johon ei mitään tuoda. Korkeintaan jokin Europasta ostettu vanha harvinaisuus.

Penttilä oli vähällä joutua päästään pyörälle. Olihan hän ennen sotaa nähnyt m.m. Berliinin erinomaisen järjestyksen. Mutta New Yorkissa ei näennäisesti ollut mitään järjestystä. Valtamerilaivaa oli vastaanottamassa arviolta tuhat erilaista huutavaa, viittoilevaa, kiroilevaa ja tuuppivaa rähisijää eli agenttia. Jokainen kauppasi, kuka huoneita, kuka kengänmustetta ja mitä mikin. Kaikki eri ääniasteet olivat edustettuina. Kukin huutaja koetti voittaa naapurinsa.

Miltei loputon jono autoja oli odottamassa. Siinä oli yksityisiä loistoautoja ja tavallisia taksa-autoja. Miten löytää omansa tai yleensä päästä mihinkään autoon?

Mutta epäjärjestys oli vain näennäinen. Keskellä katuja seisoi poliisi kuin kivistä veistettynä. Hänen viittauksestaan siirtyi kolme autoa kerrallaan määräpaikkoihin. Ja samoin lähtivät ne edelleen, seisahdettuaan tuskin sekunnin. Ellei matkustaja ollut ennättänyt nousta vaunuun, niin se oli hänen asiansa. Kenelläkään ei ollut aikaa enää huolehtia hänestä. Alta pois, toiset tulevat tilalle! on tunnussana ja se näkyy kaikkialla.

Penttilä oli ollut hiukan huolissaan, miten järjestää elämänsä vieraassa kaupungissa. Hän oli kuullut kaikenlaisia ryövärihistorioita tämän maailman suurimman kaupungin elämästä.

Mutta huoli oli kuitenkin aivan tarpeeton. Kaikki oli etukäteen huolehdittu. Auto odotti tullihuoneen edustalla olevassa jonossa. Palvelija heitti yhdellä nykäyksellä kolme suurta matkalaukkuja auton katolle. Miehet hyppäsivät tottuneesti kuin palosotilaat. Penttilä vedettiin ja työnnettiin vaunuun. Auto nytkähti ja tempautui samassa sellaiseen vauhtiin, että Helsingissä olisi yleisö kirkunut. Mutta se kuului järjestykseen. Ellet mennyt eteenpäin ja tuimasti, niin jäit jalkoihin ja tulit yliajetuksi. Se on amerikkalaista kurssia.

Paikka, johon Penttilä seuralaisineen ajoi, ei ollut mikään hotelli. Pikemmin se oli suuri konttorirakennus. Sitäpaitsi oli talo noin keskinkertaisen korkea, vain 18-kerroksinen.

Hissi kulki sellaisella nopeudella, että täytyy ihmetellä, ettei tapaturmia satu. Mutta eihän hissikorista mihinkään putoamaan pääse.

Penttilä johdettiin 14. tai 15. kerrokseen. Oli vaikeata lukea ohikiitäviä kerroksia. Huoneisto oli kalustettu omituisesti nuoremiehen tarpeita silmälläpitäen. Siinä oli makuuhuone, ruokahuone ja herranhuone. Makuuhuone kalustoineen oli yksityiskohtia myöten täydellinen ja muurilla varustettu. Kaikki tarpeet oli huolehdittu. Saapaspihti ja hammasharjakin olivat paikallaan, puhumattakaan silkkitäkeistä ja untuvapieluksista.

Ruokailuhuoneen kalusto oli tummaa tammea. Penttilä oli ihmeissään, mitä hän tekee ruokahuoneella, kun ei ole keittäjää eikä edes keittiötä. Tietysti hän syö ulkona kaupungilla.

Työhuone oli suuri. Kalustona oli kirjoituspöytä, valtavan suuri, sekä samoin mittasuhtein piirustuspyötyä sekä erilaisia kojeita. Penttilä ei ollut milloinkaan nähnyt näin täydellistä konttorikoneistoa, niinhyvin piirustuskonttorin kuin liikekonttorinkin tarpeita. Mutta puuttui – puhelin. Penttilä ajatteli sen olevan jotakin uutta lajia ja ettei hän osaa eroittaa sitä muista koneista. Mutta etsiminen ei tuottanut mitään tulosta. Yksi ainoa soitto kellon nappula oli. Tarkalleen näkyi olevan senkin apu määrätty. »Palvelija», oli siinä. – »Hauska tietää», tuumi Penttilä, »että minulla on oma palvelija.»

»Jos mr Penttilä haluaa, ruoka odottaa», ilmoitti niin presidentti Wilsonin näköinen palvelija, että Penttilän teki mieli kysyä, mihin ovat joutuneet ne kuuluisat neljätoista pykälää. Miehellä oli sellaiset leukaperät, että paremmista pihdeistä ei ole apua.

Hiukan siistittyään söi Penttilä hyvän, ilmeisesti jostakin ravintolasta tuodun päivällisen.

Työnteko alkoi. Se oli tyyntä, loputonta aherrusta. Penttilä tunsu elävänsä, mutta samalla hän tunsu olevansa häkkiin suljettu lintu, jolle kannettiin muualta ruoka ja josta otettiin ulos hengen tuotteita. Hän loi ajatuksia. Konekirjoittajatar istui aina valmiina kirjoittamaan, jos joitakin muistiinpanoja tarvittiin. Tosin niitä tarvittiin verraten harvoin, sillä Penttilä puhui miltei aina puhelukoneeseen. Rullien vaihto oli neidin suurimpana huolena.

Palvelija ilmoitti mr Stillwellin ja mr Hooverin. Penttilä tapasi ensi kerran yhtiön perustajan, miehen, joka rahallisesti seisoi kaiken takana, miehen, joka on uskaltanut ja joka on ollut kaukonäköinen ryhtymään yritykseen, johon 'vanhassa maailmassa' ei kukaan ollut ryhtynyt.

Mr Stillwell oli pitkä, laiha, suoraryhtinen, sileänaamainen 45 – 50-vuotias mies. Ei puvusta eikä puhetavasta huomannut mitään erikoista, mutta mahdollisesti silmistä huomasi, että siinä on mies, joka tuntee arvonsa ja valtansa.

Mr Hoover esitteli. Ilman pienintäkään muodollisuutta ryhtyivät herrat keskustelemaan keksinnöistä ja tehtaasta.

Stillwell ja Penttilä tunsivat toisensa samanvoimaisiksi. Stillwell omisti pääoman, jolla Penttilän hengen tuotteet voitiin saattaa palvelemaan käytännöllistä elämää.

Neuvottelu oli perustavaa laatua. Järjestelmällisesti käytiin läpi kaikki raaka-aineita, keksintöjä, tehdasta, kauppaa laskemista ja tulevaa kilpailua koskevat seikat. Penttilälle tehtiin selvää siitä, mitä oli jo tehty. Suunniteltiin, mitä lähimmässä tulevaisuudessa tehdään. Kaikki kävi täydellisessä yhteisymmärryksessä.

Penttilä tiedusteli, onko tarpeellinen voimamäärä varattu sekä rakenteella olevan tehtaan että myytävän voiman varalta. Mr Stillwell ilmoitti, hiukan empien, että hän on varannut heti käytettäväksi Niagaran voimasta 30 tuhatta kilowattia, mikä vastaa noin 40 tuhatta hevosvoimaa. Penttilä piti lukuja aivan liian pieninä. Sovittiinkin lopulta, että varataan 3 kuukauden päästä 300 tuhatta kilowattia sekä vuoden päästä 3 miljoonaa.

Summat olivat melko suuria. Voimamäärä, jonka Penttilä oli vaatinut 3 kuukauden päästä tarvittavaksi, vastasi noin kahta Imatran voimamäärää ja oli 8 kertaa suurempi kuin kaikkien Suomen rautateiden tarvitsema voima.

Moisen voiman sijoittaminen kolmen kuukauden päästä vaatii työtä, paljon järjestelmällistä ja tuottavaa työtä.

Sovittiin osittaisesta työnjaosta. Stillwell otti huolehtiakseen yhtiön rahallisen ja kaupallisen puolen sekä ulospäin-edustuksen ja reklaamin. Insinööri Foss huolehti voiman saannista, Penttilä keksinnön täytäntöönpanosta ja Hoover tehtaan rakentamisesta. Jokainen sai ottaa tarpeelliset insinööriapulaiset.

Penttilä sai lähimmiksi apulaisikseen nuoren, tuskin 24 täyttäneen, hintelän englantilaisen insinöörin Steadin sekä erään amerikkalaistuneen saksalaisen insinöörin Fritz Hertzin.

Näitten herrojen kohtaloa ei Penttilä kadehtinut. Sillä itse hän ei voinut lähteä huoneistaan päivä-, jopa viikkokausiin. Piti suunnitella koneita, tilata, riidellä, tinkiä toimitusajoista, neuvotella ja taas suunnitella. Siinä kului hänen päivästään vähintään 15 tuntia, väliin 18, jopa 20: kin. Apulaisten tehtäväksi jäi valvoa, miten tilaukset suoritettiin ajallaan ja laadulleen, tiedoittaa, miten tehtaan rakennus edistyi. Penttilä hankki konttoriinsa elävienkuvien koneen, jotta hän voi valvoa itse mahdollisimman tarkkaan tehtaan rakentamista ja edistymistä tarvitsematta tuhjata aikaa kulkemiseen.

VIII

Suomessa olivat olot tasaantuneet, vaan eivät parantuneet. Tasaantuneet siinä muodossa, että jokainen alkoi ymmärtää uuden ajanjakson suursodan jäljestä alkaneen. Hinnat laskivat puoleen siitä, mitä olivat olleet kolme viikkoa sitten. Juutalaisetkin alkoivat hermostua. Kuin koiperhoset lentelivät he kautta maan koettaen myydä kangasvarastojaan.

Työpalkkoja alennettiin hallituksen luvalla 40 %. Yhä useammat tehtaasanoivat erioikeutta panna tehtaansa seisomaan. Sitä ei vielä kenellekään myönnetty. Hallitus lupasi ottaa osaa tappioihin, jos ne nousevat neljännekseen edellisen vuoden voitosta.

Ruotsissa katseltiin ihmetyksellä Suomen rahan jyrkkää arvonnousua. Ruotsalaiset rahamiehet yrittivät yhä edelleen hallita Suomen markkaa ansaitakseen suuria kurssivoittoja. Ajan pyörä oli kuitenkin pyörähtänyt yli heidän laskelmiensa. Suomi oli yhdellä iskulla vapautunut Ruotsin rahamaailman holhouksesta.

Suomen Pankki avasi haarakonttorin Lontoossa ja New Yorkissa. Lontoon-konttori täytyi tosin pian sulkea, sillä Englannin olot olivat niin epävarmoja, että suuremman rahamäärän pitämistä siellä pidettiin tarpeettomana uhkarohkeutena. Rahamaailman keskipiste oli siirtynyt valtameren toiselle rannalle, joten pankin olo ja edistyminen ei enää lainkaan riippunut Englannista.

Surkeimmassa asemassa olivat ahvenanmaalaiset. He olivat, harhaan kiihoitettuina, muuttaneet kaiken irtaimen omaisuutensa rahaksi, Ruotsin kruunuiksi. Tällä rahalla luulivat he voivansa ansaita yhä edelleen, kuten olivat ansainneet kurssin mennessä markalle epäedulliseen suuntaan. Nyt menettivät he tuntuvia osia omaisuudestaan. Tuolla pienellä saariryhmällä tapahtuikin täydellinen politiikan muutos. Ystävyyden aurinko vanhaa emämaata kohtaan sammui kuin syksyinen päivä. Suomen hallitukselta anottiin, että se lunastaisi ahvenanmaalaisen kruunun 12:50 markalla, jolla he muka olivat ne ostaneet. Hallitus hylkäsi anomuksen, ja ahvenanmaalaiset tuuliviirit saivat alkaa virren maailman pahuudesta ja petollisuudesta.

Suomen ulkomaankauppa lakkasi miltei kokonaan. Liikemiesmaailmalla oli katovuosi.

IX

New York valmistui vastaanottamaan talvea. Rahamaailman edustajat palasivat maataloiltaan ja kesäasunnoiltaan. Reumatismiset raharuhtinaat suunnittelivat muuttoa talviasunnoilleen Floridaan. Nuoriso iloitsi pääsystä Pariisiin.

Syyskuukauden ensimmäinen suuri juhla oli määrätty ja aiottiin aloittaa Metropolitan-oopperan ensiesityksellä sekä jatkaa loistavalla juhlasarjalla. Oopperassa esiintyisivät näyttämöllä laulumaailman kuuluisuudet ja vanha musiikki, katsomossa New Yorkin kuuluisuudet ja uusimmat muodit.

Penttilä oli saanut käsistään ensimmäiset, suurimmat työt. Konetilaukset olivat tehdyt, mutta toimitusaikaa oli täytynyt myöntää, vaikka vähänkin, eivätkä tehtaot olleet ennättäneet vielä mitään toimittaa. Penttilällä oli pieni levon hetki, hengähtämisaika.

Hän päätti pukeutua uudelleen. Hänen eurooppalainen vaatetuksensa oli hiukan vieraskuosiainen ja jo kulunutkin. Vaikka eihän tässä talossa tarvinnut ulkoilmaa varten pukeutua, sillä Penttilä ei ollut vielä kertaakaan käynyt kaupungilla.

Ins. Hertz tarjoutui oppaaksi. Penttilä piti tarjousta turhana, mutta huomasi myöhemmin, että opas oli varsin tarpeen.

Ensi työksi päätettiin käydä hankkimassa tarpeelliset pukutarpeet Penttilälle. Hertz tiesi, mistä niitä saa. Autolla he ajoivat erääseen kauppaan. He laskivat vaunullaan suoraan liikkeeseen sisään. Eikä se ollutkaan mikään tavallinen sekatavarakauppa, vaan kokonainen pieni kaupunki kauppoja, tosin yhtä ainoata liikettä. Sitäpaitsi auton jättäminen kadulle olisi ollut sula mahdottomuus. Sen olisi vinha katuliikenne temmannut mukaansa.

Ilmoitettuaan tarpeensa vietiin heidät pieneen sivuhuoneeseen, josta puuttui yksi seinä. Puuttuvan seinän tilalle siirrettiin jonkinlainen tavaravaunu. Penttilä valitsi kankaan, ja vaatteiden mitta otettiin heti. Paikalle siirrettyssä tavaravaunussa oli kaikkia tarpeita, mitä nykyajan mies puvustoonsa tarvitsee, kultaisista rintanapeista kengän yöoikaisijaan asti.

Penttilän vielä valikoidessa tarpeitaan tuli räättäli koettamaan takkia. Penttilä hämmästyi. Miten hän niin kauan oli täällä viipynyt? Hän vilkaisi kelloaan ja totesi lähteneensä huoneestaan kaupungille kolme neljännestuntia sitten.

Ins. Hertz antoi lähettää tavarat omalla nimellään, mutta Penttilän asuntoon. Suomalaisesta tuntui moinen menettely hiukan omituiselta, mutta Hertz selitti, että joku sanomalehden reporteri olisi voinut kuulla Penttilän nimen, ja silloin he olisivat olleet pääsemättömissä. Tavarat luvattiin tuoda parin tunnin kuluttua.

Amerikkalainen ravintola-elämä hämmästytti eurooppalaista. Orkesteri soitti jossakin, mutta mitä – sitä oli mahdoton kuulla. Tosin ravintolan mittasuhteetkin olivat valtavat, mutta suurenmoinen oli myös meteli, jonka vieraat aiheuttivat. Mitä julkeimmin kirkuivat vieraat voittaakseen naapurin äänen tai saadakseen suunvuoroa. Tilaukset karjuttiin tarjoilijan korvaan pahemmin kuin korpraali ärjyy nahkapojalle, ja keskustelu pöytäkumppanien kanssa muistutti hukkuvan avunhuutoääntä. Silti voi keskustella aivan salaisista asioista, sillä kenelläkään ei ollut aikaa kuunnella toistaan. Jokainen nimittäin huusi samalla tavalla.

Parisen tuntia ajettiin pitkin katuja ainaisessa autojonossa ennen kotiinpalaamista.

Asunnossa odotti Penttilää kutsu Metropolitan-oopperaan herrasväki Stillwellin aitoon. Hertz ilmoitti, että tästä kutsusta moni amerikkalainen olisi maksanut miljoonan. Penttilä olisi mieluummin ollut menemättä.

Täsmälleen oopperan alkamisaikaan astui Penttilä Stillwellin aitoon. Se oli kirkkaasti valaistu, mutta tyhjä. Penttilä otti paikan aition peränurkasta.

Äkkiä syöksyi aitioon mies. Hän kysyi Penttilältä, kuka hän on ja mitä tekee täällä. Penttilä luuli, että mies on teatterin palveluskuntaa, ja näytti lippuaan. Mies ei hellittänyt, vaan tiukkasi yhäti Penttilän nimeä.

Varmaan sanomalehtimies! Ja se olikin oikeaan arvattu.

Sanomalehtimies laski: Outo mies Stillwellin aitiassa ei istu suotta, hänen täytyy olla joku kuuluisuus tai mies, joka tulee siksi. Sitäpaitsi Stillwellin konttorista on viime aikoina kerrottu yhtä ja toista salaperäistä, ja kaiken lisäksi rakennetaan New Yorkin valtioon, Alabaman kaupungista hiukan etelään, suurta tehdasta, jonka rakentamisessa ei säästetä rahaa, vaan aikaa, eikä julkisuudessa ole lainkaan tietoa, mitä noin suurisuuntaisessa tehtaassa aletaan valmistaa. Tiedetään vain, että Stillwell sitä rakennuttaa. Koetetaanpa saada selville, jos vieras tietää jotakin.

Penttilä puolestaan laski: Ensimmäinen amerikkalainen sanomalehtimies, jonka tapaan. Koetetaanpa, mitä hän kestää.

Tulos: Päästäkseen miehestä eroon itseään paljastamatta oli Penttilän pakko heittää reportteri aition ovesta ulos.

Näytös alkoi.

Penttilä näki edessään permannolla tuhansia päitä, jotka hämärässä valaistuksessa näyttivät harmailta kivenmukuloilta jossakin kiviröykkiössä kaukana Hämeessä. Tämän tasaisen mukulakivimeren yläpuolella eroittautui puolivartaloon asti näkyvä, käsiään huitova mies. Kuului soittoa, mutta kun hän ei ymmärtänyt musiikkia, niin ei hän myöskään tajunnut, mitä se oli. Korvia hivelivät ihanat soinnut. Ajatukset alkoivat toimia nykyisyydestä irrallaan.

Tahtomattaan siirtyivät Penttilän ajatukset Suomeen, kotiin, ja ennen kaikkea vanhaan äitiin.

Miten paljon asioita olikaan tapahtunut sitten viime näkemän ja siitäkin asti, kun hän viimeksi äidilleen tietoja itsestään antoi! Turusta hän heitti sähkösanoman rannalle, mutta oli epätietoista, tuliko sekään perille.

... Leveällä kehruutuolillaan istuen soudattaa äiti poikansa poikaa. On elokuun lauantai-ilta. Talon väki on vielä ulkona askareillaan, vaikka aurinko jo alkaa metsänlatvojen välistä kurkistella. Talon nuorimmaisen iltalevon aika on tullut. Mummu panee pieluksen pojalle peitoksi, pistää korkkipäisen tutin suuhun, ottaa sukankutimensa ja jalallaan »vakua» heiluttaen alkaa laulaa kimakalla, vanhan naisen äänellä ja nuotilla:

»Ei taivaass' ole kuolon vaaraa,
ei kyyneleitä, yötäkään...»

Sävel herätti Penttilän. Eihän hän ollutkaan hämäläistalon pirtissä kuuntelemassa äitinsä kehtolaulua, vaan New Yorkissa, Metropolitan-oopperassa kuuntelemassa jonkin hänelle tuntemattoman oopperan alkusoittoa. Mikä ero, mutta mikä yhtäläisyys sittenkin! Henkistä selkänajaa, henkistä turvaa tunsikin hän saavansa musiikista sekä kotimuistoistaan, ja sitäkin me kaikkienkin elämän polulla tarvitsemme.

Ensimmäisen näytöksen lopulla saapuivat mr Stillwell ja hänen tyttärensä Elise, dollariprinsessa. Penttilä oli joskus kuullut puhuttavan sellaisista, ja nyt istuivat he rinnakkain ja keskustellen aivan kuin samanarvoiset ainakin. Mutta he olivatkin maassa, jossa työtä arvostetaan.

Näytöksen loputtua tähtäsi ainakin tuhat ihmistä kiikarinsa Stillwellin aitioon voidakseen nähdä, onko muudan Amerikan rikkaimmista miehistä saapunut ja miten hänen ainoa tyttärensä on puettu.

Niin! Elisen puku. Penttilä ei tiennyt, mitä kangasta se oli vai oliko se kangasta ollenkaan – sanan tavallisessa merkityksessä. Mieluummin hän olisi sanonut sen olevan jotakin metallikudosta ja maksavan summan, jota Hämeessä olisi pidetty saavuttamattomana omaisuutena.

Elise jutteli miellyttävästi, tosin jonnin joutavista asioista. Tytär ei tuntunut olevan isänsä uskottu. Penttilää hän piti ulkomaalaisena merkillisyytenä. Varmaan olisi hän pitänyt samanlaisena erikoisväristä paratiisilintua tai opetettua jääkarhun penikkaa. Isäänsä tytär palvoi ja hyväili.

Penttilä vaipui toisen näytöksen ajalla ajatuksiinsa. Hän ajatteli naista ja elämäänsä. Olisi tosiaan hauskaa, kun olisi vaimo ja perhe. Tuollainen tytär...

Ettäkö Penttilä olisi rakastunut Eliseen? Kaukana siitä. Hän ajatteli vain, miten hän on yksin maailmassa. Ellei äitiä olisi, ei enää kukaan maailmassa iloitsisi hänen onnestaan tai surisi hänen onnettomuudestaan, Amerikassa tuntuu ihminen tulevan hentomieliseksi. Penttilällä ei milloinkaan ennen ollut ollut moisia ajatuksia.

Hän vietti unettoman yön, tietääkseen ensimmäisen elämässään.

Vietetty vapaapäivä kosti itsensä. Onnettomuuden sanoma seurasi toistaan koko seuraavan päivän.

Hoover ilmoitti tehtaan yhden seinän sortuneen ja pyysi lisää aikaa kolme päivää.

Penttilän englantilainen apulaisinsinööri tiedoitti, että akkumulaattoreihin tarvittavat posliiniosat olivat kelpaamattomia. Penttilä vastasi: »Peruuttakaa sopimus.» Filadelfian konepajoissa oli puhjennut lakko. Stillwell pyysi Penttilän puheilleen. »Kilpailu on alkanut. Ford on alentanut automobiilien hintaa 25 %. Samaten on bentsiinin hinta laskenut. Valtio on päättänyt 100 uuden lentokoneen kaupan. Meidät on paljastettu.»

Penttilä voitti oman itsensä. »Voitamme sittenkin», olivat hänen vastaussanansa.

Kilpailu on paras elämän kannustaja. Stillwell & Co Ltd. astui julkiseen elämään. Se osti ensi työkseen erään posliinitehtaan sekä suuren filadelfialaisen sähkömoottoritehtaan osake-enemmistön, ja alkoi rakentaa suurisuuntaista kulkuneuvotehdasta.

Kaikki yhtiön johtajat tekivät miltei pyöreitä päiviä. Apulaisinsinööri kirjoitti kätensä väsyksiin sähkösanomia. Hoover raivosi arkkitehdeille ja rakennusmestareilleen. Stillwell teki sitoumuksia rahamiesten, tehtailijain, lentourheilijain, eläväinkuvain yhtiöitten, kauppaministerin ja monien muitten tunnettujen ja tuntemattomain kanssa. Hän antoi toisinaan tietoja sanomalehdille, toisinaan heittäti ulos haastattelijat. Foss oli hävinnyt. Tiedettiin vain hänen matkustaneen Etelä-Amerikkaan. Hertz oli aivan käheä. Hän oli huutanut puhelukoneeseen Penttilän määräyksiä ja neuvoja amerikkalaiselle ymmärrettävällä kielellä.

Filadelfialainen moottoritehdas oli pantu käyntiin. Penttilä lähti itse tarkastamaan ensimmäisten moottorien valmistusta. Oli määrä aloittaa kilpailu kulkuneuvoilla, ja aluksi valmistettiin pieniä, tavalliseen polkupyörään kiinnitettäviä voimakoneita. Keksintö oli Penttilän ja suoranainen »Suomi» – patentin jatko. Moottorin salaisuus oli siinä, että se kykeni automaattisesti järjestämään tarvitsemansa virran, eikä siten kuluttanut sähköä suotta. Tehdas kykeni saamaan alussa valmiiksi 500 moottoria päivässä. Penttilä oli tuloksiin tyytyväinen. Akkumulaattoritehtaan valmistuttua olisi hänellä 50000 moottoria valmiina.

Penttilä näännytti konekirjoittajattarensa. Tyttörukka nukahti tuoliinsa saatuaan hetkisen lepoa. Tällöin huomasi mies erehtyneensä. – Hänen pitää järjestää vuorot neideille. Toinen on työssä aamupäivän ja toinen iltapäivän.

Penttilä nousi herättääkseen väsyneen menemään kotiinsa. Sievä tyttö! Lyhyenlanta ja lihavahko, ruskea tukka ja hieno hipiä. Siinä nukkuessaan, huulet hiukan auki, oli hän viattoman lapsen näköinen. Penttilä sai hurjan tuuman: suudella noita punaisia huulia. Hän unohti kokonaan itsensä. Työ seurasi harkitsematonta mielijohdetta. – Älkäämme ihmetelkö, vaikka tiedämme useiden, amerikkalaisten liikemiesten olevan naimisissa entisten konekirjoittajattarien kanssa.

Penttilän huulet tuskin koskettivat tytön huulia. Katumus seuraa pahaatyötä. Onneksi tyttö ei herännyt, joten salaisuus jäi yksinomaan Penttilälle. Kiitollisena siitä hän veti palttoon ylleen ja pakeni itseään kadulle.

Jos olet synkässä metsässä ja kuulet miten kaukaista hakkausta tahansa, niin et tunne itseäsi yksinäiseksi. Jos kävelet suurkaupungin katua ihmisvilinässä, jossa joka minuutti sinua tuupataan milloin yhdeltä, milloin toiselta puolen, niin silloin tunnet olevasi yksin. Penttilä oli yksin New Yorkissa. Mutta paljon yksinäisempi hän tulee olemaan lähtiessään Eurooppaa valloittamaan. Täällä hänellä olivat hänen uskolliset ja työteliäät toverit Stillwell, Hoover, Foss, Stead, Hertz ja monet muut.

Ja mikä kaikkein tärkeintä: hänellä oli apunaan tuhannet työhön tottuneet ja työtä tekevät miehet. Se oli apu, jota ilman Amerikka ei olisi Amerikka, vaan jokin muu maa.

Amerikkalainen tekee työtä ja osaa iloita työstä. Mutta ylikultivoitu Eurooppa! Sen sivistyneistö on liika sivistynyttä, se ei enää muista, mitä on työn-ilo. Työmies on ylikiihoitettu eikä tahdo tietää mistään työstä. Hän on unohtanut, että työn tuottama tyydytys on ainoa pysyvä ilo tässä maailmassa.

Penttilä aikoi lähetyssaarnaajaksi vanhaan maailmaan. Se olisi raskas päivätyö. Helpompi olisi mennä hottentottien maahan ja kastaa mustanahkoja siellä.

Seuraavana iltana nukahti konekirjoittajatar taaskin, vaikka hän ei Penttilän mielestä ollutkaan niin rasittunut kuin eilen. Penttilä nousi herättääkseen neidin, mutta oli varustautunut voittamaan itsensä. Silloin hän näki naisen. Neiti ei nukkunutkaan, vaan silloin tällöin kurkisteli pitkien silmäripsiensä välistä, mitä Penttilä tekee. Odotti kai edellisen illan näytöksen uusiintuvan, ja kuten Penttilästä tuntui, hyökätäkseen hänen kimppuunsa, s.o. kaulaansa.

Penttilä oli nyt saanut naiskonekirjoittajasta kyllänsä. Seuraavana aamuna astui pitkä, laiha mr Jackson virkaansa.

X

Akkumulaattoritehdas oli valmis. Yksityisiä koneita koeteltiin, jotta miehet harjaantuivat niitten käyttöön. Penttilä oli ollut tehtaassa jo 3 vuorokautta hetkeksikään sieltä poistumatta. Lataajaa pantiin juuri paikalleen, ja se oli keksinnön tärkein kohta. Yksinkertainen, mutta hiuksenhieno ja vaarallinen.

Akkumulaattorit valmistettiin kaksinkertaisesta posliinista, väliin oli pantu eboniittilevyt, ja vahvistettiin päältä verkkolasilla. Kansi tehtiin samoin posliinista ja aivan tiivis. Navat, joista patteri purettiin, valmistettiin hopeasta ja niiden kärjet platinasta.

Patterin sisälle pantiin rautapulveria, johon oli hangattu koivuhiili- tai grafiittijauhetta, riippuen siitä, miten suuria sähkömääriä haluttiin säilyttää.

Lataaminen tapahtui erikoisessa koneessa, jota sanottiin »hiireksi». Se oli aivan automaattinen. Suuren, lujasta tammesta tehdyn pyöreän pyörivän pöydän reunassa oleviin suorakaiteen muotoisiin loviin tipahtelivat tarkastetut, valmiit patterit paternosterlaitteesta. Luja joustin puristi patterin aina millimetrilleen samaan kohtaan, ja lataaminen alkoi.

Ilma muodostuu pienen pienistä hiukkasista. Sanottakoon näitä hiukkasia, kuten on sovittu, atoomeiksi. Kun ilmaa puristetaan tarpeeksi, muuttuu se juokseväksi nesteeksi. Atoomit menevät, ankaran paineen vaikutuksesta, lähemmäs toisiaan ja ilma saa kiinteämmän muodon kuin tavallinen ilma.

Aivan samoin on sähkön laita. Sähkö on kokoonpantu pienen pienistä hiukkasista, paljon pienemmistä kuin mikään muu tunnettu aine. Sähkö hiukkasia nimitetään »elektrooneiksi». Jos sähköä puserretaan tarpeeksi, siirtyvät elektroonit lähemmäs toisiaan ja muodostavat paremmin hallittavan olotilan kuin tavallinen vapaa sähkö. On kuitenkin huomattava, että mikään ulkoapäin tuleva voima ei voi pusertaa sähköhiukkasia kokoon, vaan paine on synnyttävä sähkössä itsessään. – Moni oli ennen Penttilää korottanut virran yhtä korkeaan volttimäärään, mutta ei kukaan ollut päästänyt ampeeria niin runsaasti vaikuttamaan. Penttilä antoi 1 milj. voltin 30 amp. virran painaa akkumulaattoriinsa. Ensimmäiset elektroonit sijoittuivat hiili- tai grafiittijauheen avulla pieniin rautajauho-osasiin, täyttäen ne ääriään myöten. Seuraavat asettuivat edellisten viereen niin lähelle, että edellisten täytyi pysähtyä sähkölle ominaisesta liikkeestä. Perästä tulevat sähköhiukkaset pusersivat edellisiään siksi kunnes astia oli aivan täysi, s.o. rautajauheen hiukkaset olivat kokonaan täytetyt.

Grafiitilla hierottuun patteriin, jonka suuruus oli 10 x 5 x 20 sm, mahtui sähköenergiaa niin paljon, että se kykeni kuljettamaan tavallisella maantiellä polkupyörää 30 km tuntinopeudella 10 tuntia. Koivuhiilellä valmistettuna oli patterin vastaanottavaisuus noin 5-kertainen. Virtahäviö akkumulaattorista purettaessa oli noin 2 %.

Patteritehdas oli ollut käynnissä 5 päivää ennenkuin lataaja saatiin koetusvalmiiksi.

Lataajan tarkastus oli määrätty tapahtuvaksi joulukuun 1 p: nä klo 11 ap. Tilaisuuteen saapuivat kaikki Stillwell & Co Ltd: n johtajat. Mr Stillwell oli itse tyttärensä Elisen kanssa. Jokainen tunsivat olonsa jännityksessä.

Aamulla Penttilä tunsivat itsensä hermostuneeksi, ensi kerran elämässään. Hän tiesi, että kone toimii ja että lataaminen onnistuu, mutta sittenkin! Klo 1/2 11 lähti hän syömään, tarkastettuaan vielä kerran jokaisen ruuvien ja mutterien koko koneessa ja ennen kaikkea ne laitteet, joista virtasi korkea sähköjännitys ja joita hän leikillään nimitti »hiirenhampaiksi».

Täsmälleen klo 11 saapuivat vieraat. Penttilä odotti heitä lataajan vieressä. Herrat tervehtivät hiukan juhmallisina. Koko tehdas oli pysähdyksissä. Kaikki 2000 miestä katselivat jännittyneinä. Penttilä teki muutamalla sanalla selvää koneesta Elise-neidille. Täysin tyynenä hän nousi kumilaatalla eristetylle korokkeelle, kiersi paternoster-laitteen käymään ja »pöydän» tultua täyteen sulki virran.

Olisi kuullut karpäsen lennon, jos joku olisi kuunnellut, mutta kukaan ei sitä joutanut tekemään. Jokainen katseli lataajaa. Se toimi moitteettomasti. 55 kertaa minuutissa vaihtoi se täytetyn akkumulaattorin tyhjään.

Mr Stillwell katkaisi hiljaisuuden. Hän tarttui Penttilän käteen ja sanoi: »Mr Penttilä! Te olette pannut pisteen maailmanhistorian edellisen luvun loppuun ja aloittanut uuden. Historiassa alkaa nyt 'sähkö-aika'. Sallikaa minun onnitella!» – Toisetkin läsnäolijat onnittelivat Penttilää. Miesten hurratessa ratkesi insinööri Hertz itkemään. Surullisena hän valitti: »Oi miksi ei tämä tapahtunut minun syntymämaassani Baijerissa!»

Penttilä lähti nukkumaan ja nukkui 18 tuntia kylkeä kääntämättä.

XI

Herättyään totesi Penttilä, että hänen »hiirensä» oli toimittanut hampaillaan voimaa valmiina oleville 50 tuhannelle sähkömoottorille ja odotti nyt lisätyötä.

Akkumulaattoritehdas sai valmiiksi vuorokaudessa 10 tuhatta patteria. Yksi lataaja ennätti täyttää pienempiä pattereja 8 1/2 kertaa sen määrän, mutta suurempia vain noin 1 1/2 kertaa. Vain kahta suuruutta tehtiin, jotta ei lajien erilaisuus tuottaisi hankaluutta enempää valmistettaessa kuin käytännössäkään.

»Suomi» – patentin tuotteita päätettiin laskea kauppaan joulukuun 15 p: nä. Sitä ennen tehtäisiin suurelle yleisölle mahdollisimman vähän selvää keksinnöstä. Amerikkalaisen mielipide, että on parempi tehdä reklaamia aluksi hyvin ja jatkuvasti hiljemmin, hyväksyttiin.

Yhtiön osakkaat pyysivät Penttilää jäämään Amerikkaan. Olisi yhdistetty vanha manner markkina-alueeseen. Palkkaa tarjouduttiin antamaan miljoona dollaria kuussa. Se oli summa, joka Suomen rahaksi muutettuna, ennen Penttilän dollarien sekaantumista markan kurssiin, olisi tehnyt pari miljoonaa markkaa päivältä. Penttilä ei suostunut. Kotimaa ja Eurooppa kangastelivat hänen työmaanaan. Kuitenkin siksi, kunnes patenttituotteet olivat lasketut yleisön käsiin, päätti hän jäädä Amerikkaan.

Tämä kaksi viikkoa oli hedelmällistä opin ja työtarmon saavuttamisaikaa. Penttilällä ei ollut enää varsinaista työtä omassa alassaan. Patterit säilyttivät kokeissa varauksen täydelleen. Lataaja toimi moitteettomasti. Työ, joka oli pantu sitoumuksen ehdoksi, oli suoritettu.

Käytettävissään olevan ajan päätti Penttilä käyttää tutustuakseen amerikkalaiseen tehdastyön järjestelyyn niissä tehtaissa, jotka olivat tai tulivat riippuviksi »Suomi» – patentista. Tehtävä oli ylivoimainen, mutta hän tahtoi perehtyä sikäli kuin voi.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.